

DIMENSIUNEA GRUPULUI CRITIC

Știința nu-și poate permite ignorarea efectuării unei analize profunde a nevoilor sociale și o redefinire a criteriilor care delimitează raționalul. În cele ce urmează, vin în sprijinul acestei idei și în întîmpinarea aceluia care își asumă sarcina elaborării unor proiecte de politică socială, readucînd în atenția lor teoria „dimensiunea grupului critic”. Deși comunicată la noi în țară de Joana Friedman (Franța), la a III-a Conferință mondială de cercetare a viitorului, din septembrie 1972, consider că această teorie nu este suficient avută în vedere și deci, nici utilizată în practica socială. Din cîte cunosc, pînă în prezent, aprecieri critice asupra ei, au apărut numai în „Viitorul comun oamenilor”, București, Editura Politică, București, 1976 (texte selectate de M. Botez și M. Ioanid).

Pentru înțelegerea teoriei, voi elucida conceptul de *grup critic*, astfel: în orice grup uman (pe care autoarea îl numește societate) există cel puțin o legătură (relație) între indivizii grupului (fig. 1).

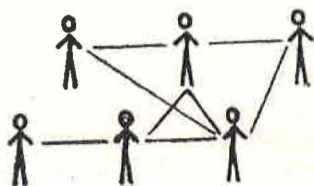

Fig. 1

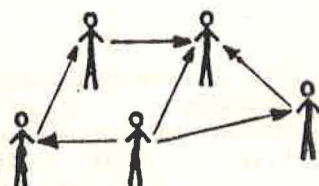

Fig. 2

Relațiile apar ca rezultat al comunicării dintre ei. O comunicare poate fi observată numai dacă la vreunul dintre indivizi apare o *influență*. Existența acestei influențe implică o schimbare în comportamentul individului. Influența are un *sens* notat cu o săgeată îndreptată spre individul care o primește (fig. 2). Astfel, un grup în care indivizii sînt legați prin relații (detectabile prin influențele observabile) poate fi reprezentat printr-un graf dirijat conectat. Structura unui astfel de grup va fi reprezentată grafic prin caracteristicile structurale ale acestui graf, posibil de calculat, prin influențele observate. Prima caracteristică va fi *situația socială* a unui anumit individ. Pentru obținerea acestui parametru, se calculează suma tuturor influențelor pornite de la acea persoană (a cărei situație socială trebuie aflată) din care se scade suma influențelor primite de la ceilalți indivizi ce aparțin aceluiași grup. Deși, practic, dimensiunea unei influențe nu este măsurabilă, autoarea convine că existența acesteia să fie notată cu 1, iar nonexistența ei, cu 0. Orice influență transmisă de la un individ la al-

tul, printr-o persoană intermediară, își pierde intensitatea inițială, în proporție inversă cu numărul transmisiunilor necesare (fig. 3).

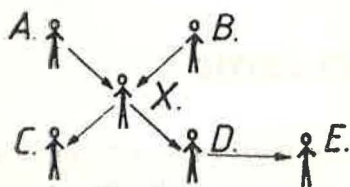

Fig. 3

$$XC + XD + \frac{XE}{2} = 1 + 1 + \frac{1}{2} = 2\frac{1}{2}$$

$$-AX - BX = -1 - 1 = -2$$

$$Sx = \frac{1}{2}$$

Odată, stabilit, parametrul situației sociale pentru membrii societății, ierarhia efectivă din interiorul societății devine vizibilă (fig. 4).

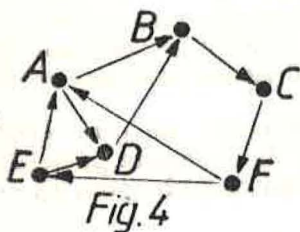
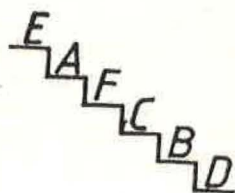

Fig. 4

$$SA = 7 \quad SD = -9$$

$$SB = -8 \quad SE = 8$$

$$SC = -1 \quad SF = 6$$

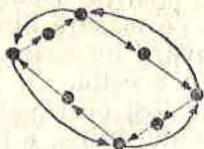
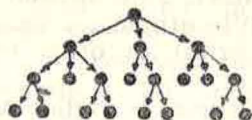

Totuși, autoarea nu prevede cazul următor : dacă între doi indivizi au loc comunicări ce produc influențe în ambele sensuri, rezultanta situației sociale nu înregistrează aceste influențe, ele anulându-se reciproc. Având în vedere că dimensiunea unei influențe nu este măsurabilă, dacă cele două influențe sînt inegale, în mod cert, vom obține o imagine deformată a situației sociale a celor doi indivizi.

Dacă un membru părăsește o societate, echilibrul situației lui sociale se schimbă. Autoarea numește *dependențe* valorile de deplasare ale tuturor indivizilor față de acela care părăsește societatea. *Funcția de dependență* (diferența dintre o situație socială particulară, calculată înainte de plecare și după plecarea unui membru al societății) arată cine este interesat în menținerea individului într-o societate dată. Astfel se poate întocmi un *tabel de aliați*. Aceste două funcții (situația socială și dependența) definesc structura socială din interiorul oricărui grup social. Astfel, de exemplu, o societate egalitară va fi o organizație socială în care situațiile sociale ale membrilor ei vor fi aceleași.

Tipurile de structuri sociale sînt trei : societăți ierarhice, societăți egalitare, societăți hibride (cea mai frecventă).

Intrucît oamenii au însușiri specifice, determinate biologic, orice societate umană va fi condiționată de acesta. O astfel de caracteristică s-ar putea numi *valență*, adică numărul cel mai mare de comunicări pe care-l poate stabili, într-un timp dat, o ființă umană. Pentru a ilustra

Organizare ierarhică Organizare egalitară Organizare hibridă

valența, autoarea dă exemplul unui om care vorbește la mai multe telefoane simultan — la două, trei — dar este puțin probabil că el va reuși să vorbească la 12 telefoane simultan. Se poate stabili experimental o valoare de prag (de exemplu, 4 telefoane); această valoare de prag indică valența omului. A doua caracteristică semnificativă ar fi capacitatea canalului uman, adică coeficientul erorilor intervenite în transmiterea mesajelor. Această caracteristică a fost semnalată odată cu afirmația că intensitatea unei influențe transmise prin intermediari este mai mică decât intensitatea inițială. Capacitatea de canal va fi exprimată tot printr-o valoare de prag, care va indica numărul transmisiilor unui mesaj prin persoane intermediare, iar odată cu creșterea numărului acestora, mesajul inițial își pierde complet conținutul (dispare). Valorile particulare ale acestor două praguri (valența și capacitatea de canal) sînt caracteristici biologice ale omului și prin efectul lor reglează structurile sociale posibile. De exemplu, dacă presupunem valența egală cu 4 și capacitatea de canal egală cu 6 (deci un om poate minui cel mult 4 comunicații simultan, iar o comunicare transmisă prin mai mult de 6 persoane intermediare, dispăre) atunci o societate egalitară care conține mai mult de 18 membri nu va funcționa, iar o societate ierarhică cu mai mult de 973 membri se va destrăma.

Termenul de *grup critic* definește cel mai mare grup :

- a. care are o structură bine definită de orice tip ;
- b. în care numărul legăturilor fiecărui membru este mai mic decât valența definită biologic ;
- c. în care toate lungimile traseelor de comunicație sînt mai mici sau egale cu valoarea de prag definită de capacitatea de canal.

Deci grupul critic este cel mai mare grup cuprinzînd indivizi din una sau mai multe specii, care funcționează potrivit unei structuri sociale prestabilite. Grupurile critice sînt o caracteristică esențială a unei specii, invariabilă, cu excepția cazului cînd membrii speciei suferă o mutație biologică. Orice încercare a indivizilor de a se organiza în grupuri mai mari, va eșua. Judecățile de valoare și fundamentarea politicilor de dezvoltare regională se pot întemeia pe această teorie, care răspunde unor întrebări de mare interes ale practicii sociale. Teoria ar putea servi și la stabilirea tipologiilor de comportament corespunzătoare diferitelor structuri ale grupurilor, urmată de evaluarea estimativă a efectelor sociale, ale practicării uneia sau alteia dintre ele.

Numeroase probleme ale umanității sînt legate de dimensionarea grupurilor. Anomaliile care apar, ca urmare a creșterii iraționale a grupurilor, dacă persistă multă vreme, induc fenomene de neparticipare la

viața socială, de alienare, de apariție a bolilor psihice. Este necesar ca factorii de decizie să știe în ce măsură dimensiunile grupurilor umane influențează în sensul promovării intereselor membrilor lor, ori se constituie ca agent nociv pentru aceștia.

Întuitiv, problema a mai fost observată în decursul evoluției istorice a lumii. Fenomenul grupului critic, a fost menționat adesea referitor la lumea animală, dar el nu a fost riguros formulat, în privința grupurilor umane, deși după cum afirmă istoricii formarea primelor orașe a avut loc încă din mileniul al IV-lea î.e.n. în Mesopotamia și Egipt. Alte regiuni ale Orientului — India, China, Persia etc. au urmat calea dezvoltării, ajungându-se, în epoca modernă, ca orașele să se integreze în megalopolisuri (de exemplu : conurbația Boston, New York, Philadelphia, Baltimore, Washington D.C.) și, mai curînd, megalopolisurile să fuzioneze (megalopolisurile de pe coasta nord-estică a S.U.A. cu cel al regiunii Marilor Lacuri), ignorînd consecințele sociale și ecologice care decurg inevitabil, din popularea compactă a unor zone atît de întinse. Acest fapt, semnalat întîia oară în S.U.A., pare a fi o tendință generală. După opinia mea, viitorul aparține unui nou tip de așezare umană, care va avea puține caracteristici comune cu orașele de astăzi. Ea va păzîsi principiile eficienței simpliste, dictate de epoca standardizării, va fi concepută pentru un număr limitat de oameni și va constitui o adevărată cetate de funcționalitate și confort. Fiecare așezare de acest fel va avea o personalitate distinctă, reprezentativă pentru grupul care o va locui și va fi înconjurată de un spațiu de respirație unde natura va rodi. Problema nu este dacă această așezare va apare sau nu, ci dacă omul, creatorul, va fi stăpînul ori supusul ei. Astăzi orașul este pe cale de a-și pune în discuție funcțiile fundamentale. Vom ști să pregătim umanizarea așezării în care urmașii noștri vor locui? Vom reuși să facem din această așezare un habitat dezirabil pentru oameni? Răspunsurile stau în viteza noastră de reacție, de preîntîmpinare a structurii ei spontane și ireversibile. Însăși supraviețuirea speciei umane va fi premiul pentru această reușită.

Doi importanți afluenți alimentează aglomerările marilor orașe : cel al populației rurale care migrează și cel al populației de condiție mai modestă a orașelor, care crește exponențial. Ambii se formează, din diferite cauze, atît în țările avansate economic, cît și în țările în curs de dezvoltare, generînd efecte de intoleranță greu rezolvabile. Datorită supraîncărcării comunicațiilor, determinată de creșterea dimensiunilor grupurilor, apar și fenomene inverse, de dezintegrare urbană, care acționează în sensul opririi acestei creșteri. Mulți locuitori ai orașelor preferă, astăzi comunități mai mici, ori formează colectivități închise în interiorul așezărilor existente. Se mărește, deci, probabilitatea de reușită a organizațiilor bazate pe grupuri mari și autonome. Un suport al dezintegrării marilor orașe au fost teritoriile de evaziune, dar, cum acestea descresc ireversibil (deși există încercări de recondiționare a spațiilor pustii, de fabricare a unor insule plutitoare), ele nu vor mai constitui o soluție reală decît în momentul în care specia umană va face saltul tehnologic colectiv, care îi va permite accesul la teritorii noi, atît în zonele nelocubile încă ale pămîntului, cît și în Cosmos.

Dimensiunea grupului critic este o funcție a capacității de comunicare a omului, care din cauza limitării posibilităților sale de absorb-

ție a informațiilor, nu realizează asimilarea individuală sau în grup, a întregii mase de informații ce i se pune la dispoziție. Astfel, grupurile produc o *cantitate de informații comună internă* și devin relativ închise față de alte informații. Din pricina selecției arbitrare a informațiilor ce urmează a fi înglobate în această cantitate comună, masa de informații selectată devine *poluată* prin deformarea cadrului informațional general.

După cum se afirmă în nota tehnică cuprinsă în „Viitorul comun al oamenilor”, acest proces ar fi inevitabil. Singura organizare socială în care explozia demografică nu va duce la o explozie a grupului critic ar fi societatea cu *comunicații slabe* (în care rețeaua de comunicații va fi omogenă de n-grade, unde n este mai mic decât valența speciei și toate comunicațiile cu un traseu mai lung decât capacitatea de canal vor fi considerate inexistente). Deci, prin descreșterea comunităților s-ar evita supraîncărcarea canalelor. O societate bazată pe comunități slabe între indivizi sau grupuri, s-ar putea adapta mai ușor la dezintegrarea progresivă și la regrouparea eficientă a colectivităților care astăzi depășesc dimensiunile critice ale grupurilor.

După opinia mea, această afirmație este discutabilă. Firește, lumea se întreabă în prezent dacă mijloacele de comunicare de masă mai constituie o soluție pentru întâlnirea și înțelegerea deplină dintre oameni sau poate, aspirația spre comunicare rămâne un deziderat, degradându-se prin satisfacerea unor raporturi din ce în ce mai superficiale. Dar, să nu uităm că, dezvoltarea fără precedent în istorie a comunicațiilor, deși a produs efecte sociale greu controlabile, a materializat, în același timp, condiția necesară a progresului material și spiritual, greu de conceput în afara ei. Ar fi într-adevăr de dorit o societate cu comunicații slabe? N-ar trebui, mai curînd, să punem problema stimulării comunicațiilor, dar de pe poziții calitative și selective care să introducă efecte benefice în sistem? Ar fi propriu naturii umane, caracterizate printr-un neastîmpăr transcendent, printr-o curiozitate fără limite, o reducere a comunicațiilor? Eu cred că nu.

O consecință adiacentă existenței grupurilor critice este dezintegrarea familiei. Multe dintre familiile de astăzi se află sub *dimensiunea critică minimă*. Membrii familiilor preferă să aparțină unor grupuri apropiate de dimensiunea maximă a grupului critic, dar coabitarea unor asemenea grupuri (asociații religioase ori politice, asociații artistice de pictori (cartierul din Paris, satul din Israel etc.) presupune condiții de locuit greu de realizat. Acesta constituie unul din motivele pentru care unii continuă să suporte viața în cadrul unităților familiale tradiționale, adesea nefuncționale, cu prețul unor insurmontabile.

În viitor, vom putea răspunde, poate, în ce puncte ale mecanismului social, va fi util să intervenim, pentru ca fiecare individ sau grup uman, să ia parte activ la viața socială, să aibă conștiința existenței sale întru cunoaștere și împlinire.